

INLEDNING

Ur *Livskunskap för livskvalitet: Fler perspektiv på en viktig samhällsfråga*. Red.: Utas Carlsson, K., Nordén, C. & Sevéus, V. Stockholm: Sevéus, Stiftelsen Ekskåret och Forum Livskunskap, 2013.

Livskunskap för livskvalitet är den tredje boken i en serie om livskunskap. Den första, *Livskunskap på schemat* (Sevéus, 2010), ger framför allt en inblick i riksdagsmotioner i ämnet och deras hantering. Den andra, *Livskunskap i skolan* (Sevéus & Terjestam, 2011), är liksom denna bok en antologi där många olika författare ger sin syn från olika perspektiv.

Yvonne Terjestam gör i inledningen till *Livskunskap i skolan* en genomgång av vad man kan lägga i begreppet *livskunskap*. De olika författarna i denna bok ger sina delar, ibland mer övergripande, allomfattande, såsom Ulla Premmert som belyser begreppet *livskvalitet*, ibland inriktade på olika delar.

Livskunskap kan uppfattas som ett kognitivt begrepp: man har, eller får, kunskap om något, men det kan också inbegripa insikt, färdigheter, förmågor. Kanske är det engelska uttrycket *Life skills* mer självklart förbundet med skicklighet och förmåga. Vill man också inbegripa livsåskådning skulle man kunna använda *Levnadskonst*, på engelska *Art of living*. Samtalet om vilket begrepp som bäst täcker det man vill säga kommer att fortgå. Begreppet *Livskompetens* har också företrädare. Vill man utvidga ytterligare blir det *Medborgarkompetens*. Europaparlamentet och EU-Rådets rekommendation om ”Nyckelkompetenser för livslångt lärande” talar om *Sociala och medborgarligen kompetenser*. (Se vidare kap. 27.)

Livskvalitet handlar om ett gott liv, men för vem? Hur hänger jag samman med andra? Vad är meningen med livet? I den här boken räknar vi in livsåskådningsfrågor till livskunskap.

Vi har glädjen att inleda med ett bidrag av den tidigare ärkebiskopen KG Hammar, som initierat berättar om Dag Hammarskjöld som påverkades av Martin Buber. Denne beskriver mänskligt liv som möten. Ser vi på varandra som likvärdiga (jag-du) eller behandlar vi varandra som medel att uppfylla våra planer (jag-det)?

FN:s generalförsamling utropade 2001-2010 till ”Det internationella årtiondet för en freds- och ickevåldskultur för världens barn”. Enligt min mening var det i Sverige alldeles för tyst om det. Mycket kan och måste göras. Den här boken, liksom *Livskunskap i skolan*, handlar om att skapa goda relationer och förebygga våld, vilket också kan uttryckas som att bygga en fredskultur. Det är något stort och viktigt vi gör. I en tillbakablick påminner den tidigare ordföranden för Sveriges Lärare för fred, Ingrid Inglander om det arbete som gjorts för en fredligare värld (kap. 2). Det var och är ett samarbete mellan forskare och praktiker, mellan individer och grupper. I slutet av denna antologi finns två kapitel som handlar om vad som händer människor när våld inte har förebyggts. Kapitlen om mobbning (kap. 25 och 26) handlar om våld – och hur det stoppas och förebyggs.

Hur skapar vi fred? Finns det ett samband mellan krig, miljöförstöring, flyktingskap och kriser och problem på den lokala nivån? Jag menar det och har i *Livskunskap i skolan* i kapitlet ”Hantera konflikter” kort visat på det tänkande, ”det nya paradigmet” som bygger på vikten av att grundläggande mänskliga behov tillgodoses. Det är när dessa hotas som människor tar till våld i brist på andra redskap och möjligheter. Här möts de globala frågorna med de personliga och interpersonella. Det handlar om vilja att förstå, att ta till sig andras perspektiv, att lyssna empatiskt, att visa tolerans, arbeta med sina egna tillkortakommanden snarare än att se fel hos andra, att lösa problem så att alla mår bra, blir sedda, hörda och förstådda. Hur gör man för att se till andras behov samtidigt som sina egna, att inte förtrycka sig själv när man undviker att skada andra. Vilka vägar finns det?

Här är vi inne på social och emotionell kompetens och problemlösning, som ju räknas till livskunskap kanske t o m oftare än livsåskådningsfrågor gör det, men de hänger samman. Livsåskådningsfrågor kan ses som vision och drömmar. (Drömmen om fred., kap. 1.)

”Drömmen om det goda” är namnet på Anna Bornsteins projekt. (Se *Livskunskap i skolan.*) Social och emotionell kompetens och problemlösning sysslar med strategier och taktiker för att nå visionen. Vårt område, livskunskap, sysslar alltså med visioner – strategier – taktiker, hur man tänker och hur man gör. Våra tankar och föreställningar påverkar våra attityder och vårt beteende.

Dramapedagogiska metoder och teorier om konflikter och konflikt-hantering är som hand i handske. Man behöver det ena för det andra. Vi har i denna bok tre dramapedagoger (Anita Grünbaum, Anna Berglund och Anders Nilsson) som delar med sig av sin klokskap och sina erfarenheter.

Vi talar om ”konflikthantering” och menar med detta både att främja den goda samlevnaden, att förebygga destruktiv utveckling av konflikter och att hantera konflikter konstruktivt när de uppstår. Den nya lärarutbildningen ska obligatoriskt innefatta ”sociala relationer, konflikthantering och ledarskap”. Det är något som många på gräsrotsnivå, bland annat *Sveriges Lärare för fred*, länge arbetat för. Nu gäller det att skapa innehåll, att utbilda lärarutbildare som kan träna studenterna. Ilse Hakvoort, lärarutbildare och ordförande i Sveriges Lärare för fred skriver om detta (kap. 24). Uppenbart är att det återstår mycket arbete. Vi är ännu bara i början.

Som ett bidrag till lärarutbildningen och till fortbildning av personal i skolan lämnar vi *Livskunskap i skolan* och den här föreliggande antologi om livskunskap. Avsikten är att ge inspiration och kunskap för det viktiga utvecklingsarbete som förestår och som vi naturligtvis är mitt uppe i. Referenser och information om länkar på internet gör att kunskapsmassan är enorm. Boken vänder sig till en allmänhet men också till beslutsfattare, ledare i samhället och personal inom olika verksamheter. Denna antologi, liksom den förra, berör mycket av arbetet i förskola och skola, men här har vi också bidrag från näringslivet (Rick Gisslén) och från Protus’ lägerverksamhet (Claes Nordéns och Tobias Malms kapitel). Där inbjuds ungdomar att samtala om livets stora frågor, att ställa frågor, lyssna och söka sina egna svar.

Tulsa Jansson, praktisk filosof, bidrar med ett kapitel om skolan ur sin nya bok (tack till förlaget Brombergs) *Du har svaren. Filosofi till vardags*.

En frågeställning förekommer i flera kapitel, nämligen ska ”livskunskap” schemaläggas eller handlar det om ett förhållningssätt som ska genomsyra kanske inte bara skola och förskola utan föreningsliv och andra mänskliga mötesplatser? Den här boken ger synpunkter utifrån båda uppfattningarna. Det ena utesluter inte det andra. Det är mer en fråga om var man ska börja och var man ska satsa mest. Olika skolor har gjort på olika sätt.

Kiki Nilsson, som företräder NVC (Nonviolent Communication), förespråkar framför allt att insatserna ska syfta till ett förhållningssätt som ska genomsyra skolan (kap. 15). Detta är det viktiga och kräver inte lektioner utifrån manualer. Det kräver dock ett medvetet, konsekvent ledarskap. Det var möjligt därför att det var en liten skola som startade från början och man hade en skolledning och ett föräldrakollektiv som engagerade sig och inte gav tappt.

Birgitta Kimber (kap. 16 och i *Livskunskap i skolan* kap. 13) är en stark förespråkare för schemalagda lektioner utifrån program och manualer. Färdigheterna ska tränas medvetet och konsekvent. Argument för att livskunskap ska finnas på schemat är att många av delarna i detta breda område som vi kallat livskunskap annars inte kommer att hanteras på ett kompetent sätt. Det finns också risk att viktiga områden kommer att falla mellan stolarna och inte behandlas alls. ”Värdegrunden” har länge funnits i läroplanerna, men vad har det blivit av undervisning och träning av eleverna?

Kompetensen är det avgörande. Utbildningsinsatser behövs, inte bara för lärare, forskollärare och fritidspedagoger, utan för all personal i skolan och även utanför skolan. Utbildning handlar om teori kopplad till träning. Med bristande kompetens kan varje verksamhet – schemalagd eller inte – skada barn, ungdomar och vuxna.

Om livskunskap blir ett ämne i skolan kommer kurser och läromedel att skapas. Detta talar starkt för att livskunskap, eller åtminstone social och emotionell kompetens och konflikthantering, ska bli ett skolämne. I och med den nya lärarutbildningen är högskolorna i färd med att skapa kurser (kap. 24). Det är en början men det tar lång tid

innan detta leder till verklig påverkan på skolorna. Mycket mer måste göras. Antingen man satsar på program med manualer eller inte krävs utbildningssatsningar inom områdena kommunikation, emotionell kompetens och konflikthantering. Det behövs också ett konsekvent, medvetet ledarskap så att all personal i skola och fritidsverksamhet får utbildning och fortsatt handledning. Läromedel behövs i vilket fall som helst. En mängd finns redan att tillgå, något som denna bok är ett bevis på.

Vad gör då våra myndigheter? Vi har en relativt ny skollag, nya läroplaner och kursplaner (ämnesplaner för gymnasiet) och, som nämnts, ny lärarutbildning. Bengt Sundbaum kopplar i kapitel 8 livskunskap till värdegrunden. Vi finner att "livskunskap" faktiskt kan ses som just det som riksdag, regering och skolmyndigheter redan länge genom olika dokument och rapporter har kallat för "värdegrund".

Carl-Johan Kleberg går i kapitel 7 igenom internationella dokument som ställer krav på att utbildningssystemet arbetar effektivt med dessa frågor. Det är mycket arbete som görs internationellt på FN-nivå (särskilt, UNESCO, UNICEF och WHO) för att driva på utvecklingen. Det handlar också om folkhälsa.

I kapitel 9 lägger Sven Bremberg från Statens folkhälsoinstitut fram internationella studier som visar på effekten av life skills i undervisningen. Life skills innefattar bl a social och emotionell träning och konflikthantering. I Carl-Johan Klebergs genomgång finner man att det också kan inbegripa livsåskådningsfrågor. Vi har här åter sambandet mellan de olika delarna i "livskunskap för livskvalitet".

Vi har i den här antologin visat ett brett perspektiv på livskunskap. Kapitlen är ordnade i enlighet med principen Övergripande – Specifikt; Visionärt – Strategiskt; Internationellt – Lokalt. Det innebär att kapitel om livsåskådningsfrågor kommer före kapitel som handlar om praktiskt arbete inom området social-emotionell kompetens. Det har inte gått att hålla sig strikt till denna indelning eftersom kapitlens innehåll ofta tar upp flera aspekter och rör sig från det ena till det andra.

Skolinspektionens rapport 2012:9 *Skolornas arbete med demokrati och värdegrund* visar på stora brister i skolan. Vi hoppas att denna antologi ska ge inspiration till ett intensifierat förändringsarbete inom

dessa områden. Klart är att i den här antologin, liksom i den förra, finns material att gräva ur. Boken kan användas i många utbildnings-sammanhang och som uppslagsverk. Ett sak- och författarregister ökar värdet.

Jonstorp, dec. 2012.